Socin

VERKLARING

Over het

drie-en-vijftigste kapittel

Van de PROFEET

ESAIAS.

Door

THEOPHILUS ELEUTHERIUS.

Gedrukt na het Jaer onses Heeren 1627.

Gunſtige Lezer.

IN deſe Verklaring is de Overſetting van *Arias Montanus* gebruykt, de-welk van woord tot woord het Hebreeſch heeft getracht te volgen, behalven dat hier en daer, daer den Autheur oordeelde dat hy de zin niet wel had getroffen, de Hebreeſche text ſelfs uytgedrukt, en der Staten Overſetters vertaling ſoo veel als hy konde heeft behouden. Leeſt en oordeelt ſonder eenzijdigheyt, en gy ſult hier miſſchien al vry wat licht uyt konnen halen.

Vaert wel.

Esaias 53ste kapittel.

Inhoud.

De Profeet in het voorgaende Kapittel, naer den geheymen sin, de geestelijke verlossing sijns volks, die door de Messias sou uytgevoert worden, voorseyt hebbende, heeft in het 13 vers de persoon beginnen aen te wijsen, door welk deselfde sal uytgevoert worden. In het welk hy in dit Kapittel voortgaende, den selfde wijtlopiglijk beschrijft, namelijk hoe dat hy van wegen sijn afkomst en ouders van een seer geringe staet zijnde, tot het 3 vers, ook van zijn volk op veelderhande wijsen sou mishandelt worden, en dat alles geduldiglijk verdragen, tot het 8 vers. Alwaer hy de verlossing uyt zijn ellenden verhaelt, met de oorsaek om welk God hem soo verhoogt heeft, tot het eynd des Kapittels.

1 Wie heeft onse prediking gelooft? Dit zijn de woorden des Profeets/ dewelk de ongeloovigheyt des Joodschen volks/ als de verlosser/ door welk Gods volk souw verlost werden/ in het 13 vers des voorgaende kapittels gemelt/ gekomen zouw zijn/ met zijn gemoed/ van Gods Geest aengeblasen zijnde/ met groote droefheyt voorspeld. Als of hy seyde: wie sal onse voorsegging/ of de dingen die wy tot dus verre van de uytsteekentheyt van die dienstknecht gepredikt hebben/ geloof geven?

Ende aen wien is des Heeren arm geopenbaert? Door des Heeren arm kanmen bequamelijk de Messias verstaen/ dewelk kap.52.10 ook des Heeren heyligen arm genoemt was. Als of hy seyde: ende wie sal dien machtigen uytvoerder van Gods oordeelen/ als hy komen sal om ons te verlossen/ daer voor erkennen? Want de verleeden tijd staet hier voor de toekomende/ dit geheel kapittel door. En geopenbaert beteekent soo veel als soo geopenbaert dat men 't gelooft: want die niet gelooft het geen hem ontdekt word/ dat is soo veel oft hem niet ontdekt was. Dus worden dikmaels geroepene genomen voor die de roeping gehoorsaemt hebben Act.2.40. Rom.8.28. 1 Kor. 1.24. Hebr.9.15.

2 Ende hy is opgegaen als een teedere tak. Hy vangt de beschrijving van de Messias aen (die hy in al des selfs omstandigheden/ door seer klare kenteekenen/ tot onderrechting van Gods volk/ met levende verven afschildert en voor oogen stelt) van des selfs beginselen of opkomst/ door de gelijkenis van een jong rijsken of spruytje/ het welk door een weelige groeysaemheyt tot een zwaren boom opschiet. Hy sal/ wil hy seggen/ van kleyne en geringe afkomst en staet opklimmen tot de alderhoogste macht in den Hemel en op der Aerden. Ende staet dikmaels in het Hebreeusch voor want. De Profeet geeft reden waerom die zaek soo weynig geloof zouw vinden/ namelijk omdat'er/

naer het vleeschelijk oordeel der menschen / soo weynig waerschijnlijkheyt sal zijn/dat een persoon van soo gering een aensien/by God in soo hooge achting wesen zouw.

Voor zijn aengezicht. Dat is voor den Heer / wiens arm, dat is machtige uytvoerder van de verlossing van Gods volk / hy is / door wiens beleyd dese zaek dus sal toegaen.

Ende gelijk een wortel uyt de dorre aerde. Zoo ongelooffelijk als het schijnt dat een teeder takje / in dorre aerde gesteeken zijnde / schielijk tot een grooten boom sal opwassen / soo vreemt sal het ook schijnen dat die geringe persoon tot sulk een allerhoogste top van macht en heerschappy sal verheeven worden. Ziet kap.49.7.

Hy [had] geen gedaente noch heerlijkheyt. Nu verklaert hy de gelijkenis van de tak. De Profeet voegt hem selfs onder zijn ongeloovige stam-genooten. Ziet gelijke manier van spreeken Kap. LIX. 9,10. &c. Jer.6.24. Dan. 9.5. Mal.1.9. 2 Kor.2.10. Jac.3.1,2,6,9. 1 Pet.4.3. Hy sal geen vleeschelijke aensienlijkheyt hebben van aerdsche cieraden / schatten / macht of heerschappy / om welken de menschen van malkanderen geëert worden.

Geen aensien,dat wy [naer] hem souden verlangen. In het Hebreesch staet/ende wy hebben [naer] hem verlangt. Ende staet voor dat of soo dat, gelijk Kap.26.2. Dan.2.3, vergeleeken met vers 4. De zin is: zijn wesen sal niet aensienlijk zijn / noch yets groots verbeelden / zoodat yemand daer door lichtelijk sal verlokt worden om hem aen te hangen. Dit siet daer op dat hy geen aerdsche schatten besitten / noch aen anderen belooven zouw / om het volk tot hem te lokken. Dit is het selfde dat hy even te vooren geseyt had.

3 Hy was veracht. De Profeet toont dat de uytkomst met de zaek overeen sal komen. Gelijk hy van geen uytterlijk aensien wesen sal / dusdanig sal ook de achting zijn die hy onder de menschen hebben sal. Ja gelijk hy hem zelfs voor de alleropperste onder de menschen uyt sal geven / het welk hy in der waerheyt wesen zal / soo sal hy van haer voor de aldersnoodste gerekent/ en als soodanig een gehandelt worden / gelijk uyt het volgende blijkt.

En hy was verworpen onder de menschen. Hy sal van de menschen verworpen worden / en onder de volkeren vervloeckt zijn / gelijk kap. 49. 7 van hem geseyt word.

Een Man der smerten. Dat is vol van smerten. Ziet Job 6.25 / en vergelijkt daer mede vers 2/ alwaer in 't Hebreesch staet / de aerde der droogte, voor drooge aerde.

Ende bekent in krankheyt. Bekent voor versocht / ervaren / en krankheyt of swakheyt voor verdrukkingen / gelijk Rom.8.26. 1 Kor.2.3. 2 Kor. XI. 30. XII. 5, 9, 10 &c. Hebr. 4. 14, alwaer dese zaek met klare woorden word uytgedrukt.

Ende [elk] was als het aengesicht van hem verbergende. Elk van ons sal het aensicht van hem afkeeren/als van een die onreyn is. Andere/ gelijk Piskator en Junius,setten het over/ hy was als het aengezicht van ons verbergende. Dat is/ hy sal sich als een Melaersche dragen: want de Melaetschen (gelijk Lev.13. 45,46 te sien is) moesten het bovenste deel des aengesichts / of de bovenste lip bedekken / buyten de steden woonen/en de menschen die haer ontmoetten toeroepen datse onreyn waren / op datse selfs door haer aessem niet souden besmet

smet worden. Het Hebreesche woord Mimmennou, beteekent soo wel van ons, als van hem.

Hy was veracht, en wy hebben hem niet geacht. Gelijk hy verachtelijk was naer het uyterlijk aensien / soo hebben wy hem / niet tegenstaende dat hy by God hoog geacht was / als een verwerpelijk mensch gehandelt.

4 Hy heeft waerlijk onse krankheden gedragen. Hy gaet voort in de beschrijving van de verachtelijke staet des Messias. En worden dese woorden van de Schrijvers des Nieuwen Verbonts toegepast op het genesen der lighamelijke siekten Matth. 8.17, dewelken Christus van de Menschen afgenomen hebbende / gelijk als weg-gedragen of weg genomen heeft. Niet dat dit den zin deser woorden is: maer alleen een toepassing der zelfder op een andere vervulling. Hoedanige men ziet Matth. 2. 17 / alwaer op de geschiedenis van de Bethlehemsche kindermoort / de woorden Jer. 31. 15 gepast worden / dewelken niet van de gemelde kindermoort; maer van de wegvoering der Israeliten spreken. Welke woorden echter op die kindermoort soo toegepast worden / als ofze deselfde voorseyden: omdat het zelfde dat in die kindermoort plaets had / te vooren ook in die wegvoering gebeurt was. Van gelijken Rom. 10. 18 / alwaer op de Predikatie der Apostelen / dewelk door de geheele wereld was geschied / de woorden Davids Psal. 19. 5 gepast worden: daer nochtans de woorden Davids op den Hemel / starren en dwael-starren sien. Maer omdat het geen David door een Poëtische aerdigheyt van den Hemel spreekt / seer wel op der Apostelen woorden past / soo past Paulus dezelfden op der Apostelen verkondiging soo toe / als of David / of den H. Geest door hem / met die woorden daer op gezien had. Vergelijkt hier meede Matth. 2.23 en diergelijke meer. Wilmen deze woorden op het wegnemen der zonden passen / zoo kanmenze bequamelijk op de zelfde wijs uytleggen / dat hy / namelijk / de schuld / straf en daad der zonde van ons zal wegneemen / en in den poel der eeuwiger vergetentheyt door het te weegbrengen vande bekeeringe en vergiffenis der zelfde / gelijck als wegdragen. Want dewijl Mattheus dat uytdrukkelijk noemt onse krankheden neemen, en onse ziekten dragen, dat hy die genesen heeft / zonder dat hy zelfs lighamelijk is ziek of pijnelijk geworden / zoo dientmen van de zonde het zelfde te verstaen / dat hy die zoo heeft weggenomen dat hy zelfs niet zondig / noch ook om onse zonde van God gestraft of gepijnigt is geworden. Gelijk het woord dragen dikwils voor wegdragen of wegnemen word genomen / als Matth. 3. 11. vergel. met VIII. 17 Joh. 20. 15. Num. 16. 15. vergel. met vers 6. 1 Pet. 2. 24. 2 Reg. 20. 17. Doch wy achten / dat dit onder verbetering de rechte zin dezer woorden is / dat hy der Joden zonden (want van haer word hier gesproken) dat is boosheyt / wreedheyt en ongerechtigheyt zou moeten verdragen / en door de zelfden mishandelt worden. Welken sin met de volgende woorden en versen zeer wel overeenkomt / gelijk wy toonen zullen. Want het woord krankheden beteekent smarten / de welken uyt een wond ontstaen / gelijk Pagninus aenmerkt. Als of hy zeyde: hy heeft de smarten / die wy hem hebben aengedaen uytgestaen. Daerom voegt hy'er als verklarende by:

En onse pijnen die heeft hy [als] een last gedragen. De last of zwaerte van onse wreede mishandelingen of pijnelijke smarten die wy hem sullen aendoen / zal hy verdragen of uytstaen.

Ende wy achteden hem geplaegt, van God geslagen, en verdrukt. Wy Joden (wil

hy zeggen) ziende de mishandelingen/haet/verachting en ellenden/dewelken hem van de Oversten des volks toegedreven wierden/meenden dat zulks een teken was van Gods haet/straff en verdrukkingen/om zijn zonde hem toegesonden. Want de woordekens van God, dewelken in het midden gevoegt worden/ moeten by alle drie de woorden verstaen worden. De Profeet drukt de oorsaek uyt om welk de Joden aen hem geargert souden worden / namelijk de vervolgingen die hem van de Oversten der Joden aengedaen souden worden.

5 Ende hy is gewond van onse overtreedingen. Onse overtreedingen / hartnekkigheyt / godloosheyt en wreedheyt in welke wy sullen leven / zullen ons aendrijven om hem met veel smarten / ellenden / en met een doodsteek te doorwonden / ende staet hier voor maer , gelijk het de Staten Oversetters vertaelt hebben. Want de Profeet drukt de rechte oorzaek van des Messias ellenden uyt / tegen de verkeerde waen van zijn volk / in het voorgaende vers verhaelt. Als of hy seyde: wy meenden dat God hem die ellenden om zijn sonden toesond ; maer het was onse eygen booshheyt / dewelk God om ons te behouden en tot zijn eygen voordeel (gelijk wy in het laetste van dit en in het 8 vers sullen toonen) niet heeft willen beletten. De Joden seggen dat van onse overtreeding zoo veel te seggen is als van ons die overtreders zijn / het welk met onse verklaring op een uytkomt. Het woordje min, het welk aen het woord overtreeding vast gehecht is in het Hebreesch / word van der Staten en eenige andere Oversetters om vertaelt. Doch men moet weten dat het eygentlijk niet anders beteekent als van of uyt, hoewel het dikmaels in andere beteekenissen word genoomen/ als voor met, voor, sonder &c. Maer dat het ergens voor om of yets dergelijks zouw genoomen worden / weet ik niet datmen met een eenige plaets kan bewijsen. Ja de eene plaets die Pagninus bybrengt daar het voor om zouw gestelt zijn / als Jer.48.45, word van de Staten Oversetters voor van genoomen / en wederom daer de Staten Oversetters van wegen oversetten/ als Psal.31.12, daer stelt Pagninus onder, behalven datmen daer ook kan stellen door, dat is door de macht van mijn vyanden. Hoe't zy of niet / dewijl de eygentlijke beteekenis van het woordje min hier kan behouden worden / en een zin mede brengt die niet alleenlijk niet ongerijmt / maer ook t'eenemael waerachtig is / soo kanmen uyt dese plaets geensins bewijsen dat Christus gestorven is ter oorzaek of occasie van onse sonden / dat is / dat onse sonden soodanig een voorgaende oorzaek van Christi dood geweest zijn/ dat onse sonden niet souden weggenoomen zijn geweest indien hy niet had gehoorsaem geweest tot den dood. Ook kan uyt dese plaets de meening van die geenen niet bewesen worden / dewelken stellen dat Christus niet zouw gestorven zijn / indien de menschen niet gezondigt hadden. Veel min die meening dat Christus zouw gestorven zijn in onse plaets / of om voor onse sonden te voldoen of ten vollen te betalen. Vergelijk hier mee het geen wy op het eynd van het 8 vers gesept hebben / alwaer het zelfde woordje min gebruykt word.

Verbrijselt van onse ongerechtigheden. Wy door onse onrechtveerdigheyt aengedreven zijnde / sullen hem seer onrechtveerdiglijk verdrukken.

De tuchtiging of [kastijding] onser vredemakingen [was] op hem. Na dat de Profeet had aengewesen / de oorzaek van de ellenden dewelken de Messias souden

souden overkomen / soo drukt hy nu uyt hoe dat God / door zijn wonderlijke wijsheyt de zaek soo sal bestieren / dat / daer het nu met het heyl van het menschelijk geslacht gedaen sal schijnen te zijn / dewijl sy haer behouder verwerpen en dooden zullen / in 't teegendeel de menschen daer door sullen behouden worden / namelijk dat hy het lijden en dood van de Messias gebruyken sal tot een middel om al de geenen die in hem souden gelooven te behouden. Dit is dan de zin van dese woorden: De ellenden dewelk hy soo lijdzaemlijk verdragen zal / soo verre is 'ter van datse een teken van Gods gramschap over hem sullen zijn / of hem ongelukkig soude maken / datse selfs aen ons / voor soo veel wy ons sullen bekeeren / en hem voor de Messias aenneemen / de hoogste geluksaligheyt sullen toebrengen. Want vreede beteekent by de Hebreen allerhande geluk of heyl / als Job 8. 6. XII. 6 XXI. 9. Psal.4.9 &c, te zien is. Het woord tuchtiging of kastijding beteekent niet eygentlijk een straf; (dewelk altijd van God uyt haet tot yemands verderf geschied) maer alleenlijk eenige ongemakken en ellenden dewelken men yemand die men lief heeft en lief blijft hebben / aendoet / om hem te behouden en gelukkig te maken. Vergel. Hebr.12.6,7,8,9,10,11. 't Is wel soo dat de kastijding gemeenlijk om eenige misdaed word gebruykt / doch dit heeft in Christus geen plaets altoos gehad / en dieshalven kan het woord hier niet als voor de ellenden en smart genoomen worden / die men yemand aen doet als hy zondigt. Het Hebreesche woord mousar, 't welk hier van de Staten Oversetters straf word overgezet / word van Arias Montanus / van de 70 Oversetters; Datablus / en oude Latijnsche met het woord kastijding uytgedrukt. Gelijk de Staten Oversetters dit woord selfs ook dus oversetten Hos.7.12. Jer.2.30. Prov.1.2,7.III.II.IV.13.VIII.10.XXIII.12. Esai.26.16, en byna overal.

Ende in [of door] zijn blaeuw-geslagen plekken is aen ons geneesing geschied. Hy drukt het zelfde met andere woorden wat klaerder uyt / het geen hy even te vooren gezeyt had. Als of hy seyde: wy sullen by occasie van dit zijn lijden / voor soo veel wy in hem gelooven / van alle onse lighamelijke en geestelijke ellenden verlost worden.

6 Wy alle hebben als een schaep gedwaelt. In hem te vervolgen en te mishandelen / sullen wy soo dom en onwijs zijn / als een reedeloos schaep / meenende dat hy een verleyder is / daer hy nochtans onse behouder sal zijn. Dit zijn de woorden van de Joodsche Gemeente / na datse bekeert zijnde de Messias souden leeren kennen.

Wy keerden ons een yegelijk naar zijn weg. De oorzaek van onse dwaling sal zijn / dat elk zijn eygen hooft / en niet des Heeren gebooden sal volgen / doende naer de boose begeerlijkheeden onses vleeschs / dewelken de Messias opentlijk met woorden en werken in ons bestraffende / sal daer uyt een doodelijken haet in ons tegen hem ontstaen.

Ende de Heer heeft onser aller ongerechtigheden tegen hem doen aenloopen. God sal door zijn wijse en heerlijke voorzorg / tegelijk onse en zijn behoudenis bevorderende / toelaten dat wy met al onse onrechtveerdige laster-woorden en mishandelingen onse moetwil aen hem sullen plegen / en niet rusten voor dat wy hem van kant hebben geholpen. In het welk hy zijns Vaders wil gehoorsamende / sal hy wederom uyt de dood verlost worden / gelijk in het volgende vers word te kennen gegeven.

7 Hy is onderdrukt, en hy is verdrukt, hy sal zijn mond niet open doen. Nu beschrijft hy de groote lijdsaemheyt van Christus / dat hy namelijk van de Joden op allerhande wijse met een valsch vonnis / scheld-woorden / geesselingen ende de doodstraf verdrukt zijnde / zijn mond tot scheld-woorden/ of wraek-suchtige dreygementen; ja selfs niet tot ontijdige verantwoording sal open doen / gelijk Matth.26.63. XXVII. 12 verhaelt word dat hy gedaen heeft / en dese woorden Act.8.32 tot dien eynde aengetogen worden. In plaets van hy is onderdrukt, hebben de Staten Oversetters / [als] de selve geeyscht wierd, het welk hoewel de woorden mede konnen lijden / nochtans hier niet schikt / maer den zin t'eenemael verduystert. Een waermense oversette: hy wierd geeyscht, en verstont het / dat hy ter dood geeyscht wierd / op welke dood hier gesien word.

Gelijk een Lam sal hy tot de slachting geleyt worden, en gelijk een Schaep voor zijn scheerder stom is. Dit word geseyt in tegenstelling van andere dieren / dewelken alsmense om te reynigen / dooden / of om iets anders aenroert / een groot geschreeuw maken / het welk de schapen niet doen. En het welk op Christus past / in tegenstelling van de verleyders of valsche Christussen / dewelken ter dood gevordert zijnde / met schelden / dreygen / moorden en branden / groot gewelt bedreeven hebben.

Ende sal zijn mond niet open doen. Gelijk een schaep gewent is. Want het woord Jiphthach sal open doen, is van het manlijk / en 't woord Rachel een schaep, van het vrouwelijk geslacht: daerom siet dit mede op Christus / gelijk het voorgaende / en niet op een schaep.

8 Hy is uyt de besluyting en uyt het vonnis weg genoomen [of liever opgenoomen]. Door de besluyting kanmen bequamelijk de gevangenis / en bysonderlijk het graf verstaen / in het welk hy onder een zware verzeegelde zark beslooten heeft geweest. Dese woorden begrijpen dan in zich de vergelding met welk God zijn gehoorsaemheyt bekroonen zal / dat hy namentlijk het vonnis en de uytvoering van de dood-straf / dewelk de ongeloovige Joden aen hem uytvoeren sullen / door zijn rechtveerdig oordeel sal vernietigen / hem uyt den dood opwekkende / en ten Hemel opvoerende.

En wie sal zijn geslagt uytspreken? Wie kan de ongerechtigheyt van die eeuw/ dat is van de menschen dewelken in die tijd als dese dingen geschieden zullen/ leven / genoegzaem naer waerdy beschrijven? Wie kan met woorden de verkeertheyt van het volk onses geslachts/ het welk de Messias door valsche beschuldingen ter dood vorderen sal/ afschilderen? Dat dit den zin der woorden is/ geven de volgende niet donkerlijk te kennen. En worden de selfden van Vatablus op dese wijs mede verklaert. Kalvinus schrijft over dese woorden aldus: De uytroeping dewelk hier volgt, is tot verscheyde meeninge getrokken, en gelijk als verscheurt geworden. De Oudvaders misbruykten dese plaets tegen de Arrianen, als zy Christus eeuwige geboorte wilde bewijsen; maer sy moesten met klaerder getuygenissen der H. Schrift te vreeden zijn geweest, opdatse haer selfs niet voor de ketters belachchelijk maekten, dewelken door dusdanige geleegentheyt zomtijds hartnekkiger gemaekt worden: want die konden heel gereet antwoorden, dat de Profeet om die zaek selfs geen gedachten gehad heeft. Daer na/ als hy de verscheyde uytleggingen over dese woorden heeft opgetelt / stelt hy

zijn

zijn eygen verklaring / dewelk ook van hem in zijn Institutio, of onderwijsing in de Christelijke Religie kap. 6 / van het geloof word uytgedrukt / alwaer hy dus schrijft: De Oudvaders, dewelken stelden dat Christus van eeuwigheyt uyt den Vader gebooren was, poogden die uyt Esaias getuygenis te bewijsen, als hy seyt: wie sal zijn geslacht verhalen? In welk by te brengen het openbaer is dat zy gedwaelt hebben: want daer word van de Profeet niet getoont hoe God den Soon geteelt heeft; maer hoe lang hy zijn Rijk zouw voortsetten.

Omdat hy afgesneden is van het land der levendigen. De Profeet geeft reden van zijn verwondering over des Messias geslacht. Als of hy zeyde: welke boosheyt soo verre gaen sal dat de Vorst des levens door haer van het leven sal berooft worden. Dese en de voorgaende woorden schijnen van Lukas Act.8.33 een weynig anders verhaelt te worden: In zijn vernedering is zijn oordeel weg genoomen, en wie sal zijn geslacht verhalen? want zijn leven word van de aerde weg genoomen. Maer alsmen het woord vernedering voor de verdrukkingen en de verneedering tot den dood neemt / gelijk het Filip.2.9 genoomen word / soo is de zin t'eenemael eens.

Van de overtreeding mijns volks komt hem de plaeg. Doch hoewel God de ellenden van hem sal afweeren / en de selfden tot soo goed een eynd wenden / soo sal echter door haer boosheyt de schult van mijn volk blijven / het welk door zijn boosheyt en ongeloovigheyt de oorzaek van zijn ellenden zijn sal / zulks dat zy / indiense haer niet bekeeren / evenwel om deselfden zwaerlijk sullen gestraft worden. Ziet het geen wy van de woorden van de overtreeding, over het vijfde vers gesept hebben. Het woordje Lamo, het welk wy hem oversetten / vertalen de Joden haer, en passen het op het Joodsche volk. Doch behalven dat desen zin tot haer voordeel niet en doet / (want dan zouw den zin zijn / dat de straf dewelk den Joden naderhand is overgekomen / om de moetwil en boosheyt diese aen de Messias gepleegt hebben / haer van God is toegesonden) soo hebben sommige afschriften hier het woordje *Lo* hem. Daer beneffens vindmen het woordje Lamo ook voor *Lo* hem genoomen Gen.9.26,27: Kanaan zy hem (Sem) een knecht, als mede Job 20.23. XXII. 2. Esai.44.15.

9 En hy heeft zijn begraffenis met de godloosen gegeven. Hy heeft gegeven, voor men heeft gegeven of gestelt / volgens de Hebreesche wijs van spreeken. De zin is: zijn begraffenis sal niet met een Koninglijke lijk-statie / noch ook selfs met een gevolg van vrienden en van klagende en schreyende maegschap voltrokken worden; maer hy sal als een quaetdoender gedood zijnde / stilletjes van weynig persoonen in het graf geleyt worden.

En met de rijken in zijn dood. Toen hy gestorven was / is hy echter / als een rijke gebalsemt / en in een heerlijke graf-stee van rijke persoonen gestelt.

Omdat hy geen onrecht gedaen en heeft. Dit sal dus door Gods beschikking toegaen / omdat / schoon hy als een lasteraer gedood sal worden / hy echter onschuldig sal wesen. Of men kan omdat nemen voor hoewel. Als of hy seyde: dit lijden sal hem overkomen / schoon hy geen onrecht doen zal / en dan komt het met het volgende wel soo wel overeen.

Noch bedrog in zijn mond. Bedrog siet op zijn voorgeeven van een Profeet / en de Messias te zijn / daer in heeft hy niet geloogen / hoewel hem de Joden zulks opgetijgt hebben &c.

10 En de Heer heeft hem willen verbrijselen, heeft hem doen ziek zijn. In dit

vers word nu reden gegeven waerom God ſal toelaten dat die onſchuldige Profeet dus van zijn eygen volk zouw miſhandelt worden / namelijk omdat God gewilt heeft dat hy door lijden in zijn heerlijkheyt ſal ingaen / welke heerlijkheyt met de volgende woorden word uytgedrukt. Hierom seyt Chriſtus ſelfs Luc.24.26: moeſt de Chriſtus deſe dingen niet lijden, en dus in zijn heerlijkheyt ingaen? Waer mede overeen komt het geen hy ſeyt Joan.12.23,24: De uur is gekomen dat des menſchen Soon ſal verheerlijkt worden, voorwaer voorwaer, ſegge ik u: Indien het tarru-graen niet in de aerde valt en ſterft, ſoo blijft het alleen, ſonder vrucht voor hem ſelfs of andere; maer indien het ſterft, ſoo brengt het veel vrucht voort.

Indien hy [zich] tot een ſchuld ſal geſtelt hebben ſal zijn ziel zaed zien. Schuld of zonde ſtaet hier voor de ſtraf/ gelijk Job 14.16. XXII.23. Pſal.31.11. Eſai.24.20. Zach.14.19. Dit is de oorzaek om welk God hem ſoo als te vooren geſeyt is verneederen wilde / te weten omdat hy by zich zelfs beſlooten had / hem voor die gehoorſaemheyt met duſdanig een heerlijkheyt te bekroonen / dat hy uyt den dood opgewekt zijnde / een ontelbaer getal van geeſtelijke kinderen ſien zouw. Als of hy ſeyde: want dat lijden en die gehoorſaemheyt is de voorwaerde op welk ik hem dat geluk heb toegeleyt/ het welk het woordje indien beveſtigt. Door de ſchult of ſonde verſtaet hy dan die ellenden en verdrukkingen / die hem van de Joden zijn aengedaen / en met welken God de zondaers gewent is te ſtraffen. Hier mede komt overeen 't geen ſtaet 2 Kor.5.21. Gal.3.13, dat God Chriſtus ſonde en een vloek heeft gemaekt. Het woord *aſchan* ſchult word by de Hebreen dikwils voor een ſtraf genoomen / dewelk yemand onrechtveerdiglijk word aengedaen: omdat / indien hy niet ſchuldig is / hy ten minſten daer voor word gehouden. Sommige ſetten het over ſchuld-offer, waer voor het genoomen word Levit.5.6,18,19. VI.17. VII.1,2,7,37. Num.18.9. Ezech.40.39. In alle welke plaetſen het woord *aſchau* ſonde of ſchuld in het Hebreeſch ſtaet/ en van de Staten Overſetters met het woord ſchuld-offer ſeer wel is uytgedrukt. Zulks dat den zin dan zouw zijn / dat hy zijn eygen ſelfs als een ſchuld of zond-offer ter dood zouw moeten overgeven / en dat hem dan die heerlijkheyt daer voor zouw mede gedeelt worden. Het welk den Apoſtel Filip.2.8,9 met deſe woorden uytdrukt: en in de gedaenten gevonden als een menſch heeft hy hem ſelfs vernedert, gehoorſaem geworden zijnde tot den dood, ja tot den dood des kruys. Daerom heeft hem God boven maten verhoogt, en heeft hem uyt genade geſchonken, een naem dewelk boven alle naam is &c. Zulks datmen evenwel uyt deſe plaets geen bewijs voor de voldoening Chriſti voor onſe ſonden kan halen.

Hy ſal de dagen verlangen. Hy ſal ook een langdurig leven ontfangen / het welk noyt ſal eyndigen.

Ende des Heeren wil ſal door zijn hand voorſpoedig zijn. Verſtaet de wil Gods om de menſchen tot de ſaligheyt te brengen / des ſelfs oordeelen over de goede en quade / tijdelijke en eeuwige uyt te voeren. De hand beteekent dienſt / gelijk Eſai.20.2. Dan.9.20. Mal.1.1. Hand.15.23. Als of hy ſeyde: God ſal zijn believen in alles door den dienſt van deeſen knecht naer zijn welgevallen uytvoeren.

11 Om den arbeyd zijns ziels ſal hy 't ſien [en] verzaed worden. Om die groote
gehoorſaemheyt ſal hy dat geluk en dat zaed ſien / en als zijn eygendom tot

ver-

verzadens toe genieten. Ziet gelijke spreuken Gen. xxv. 8. xxxv. 29. 1 Chron. 23.1. xxix. 28. Hy drukt wederom de oorzaek uyt die God bewoogen heeft om hem te verheerlijken / namelijk den arbeyd, dat is moeyten en verdrukkingen / dewelk hy geduldelijk sal uytstaen.

Door zijn wetenschap. Door de kennis dewelk hy van Gods wil sal hebben / van Gods Geest aen hem mede gedeelt.

Zal mijn rechtveerdige knecht veelen rechtveerdig maken. Hy zelfs rechtveerdig zijnde / ende door onderbinding voor heylig geacht zijnde / sal veel menschen uyt de Joden en Heydenen / tot de heyligheyt en rechtveerdigheyt des levens bekeeren.

Ende haer ongerechtigheyt sal hy als een last dragen. En terwijl hy hier mede besig is om haer te bekeeren / sal hy den last van haer boosheyt / lasteringen / mishandelingen / en de dood moeten verdragen. Vergelijkt het geen wy over vers 4/5/6 van dese manier van spreeken geseyt hebben. Andere verstaen het van het wegdragen der sonden / dat hy de sonden zouw verzoenen / en door het te weeg brengen van de bekeering / de schuld / straf en het zondigen selfs wegnemen.

12 Daerom sal ik hem een deel van veelen geeven. Omdat dit hier by gevoegt word / zoud ik het voorgaende liever verstaen van de lijdzaemheyt des Messias / op welk hier wederom een vergelding gevoegt word. En moetmen hier en op het voorgaende en volgende op verstaen zeyt de Heer. Ik sal hem geven het toegevoegt lot van veelen / dat is / het geen te vooren veele bezeten hadden / en van 't welk yeder een seker deel genoot / dat sal ik aen hem alleen geven / namelijk de regering van Hemel en Aerde / in welk te vooren de Engelen en menschen by trappen / onder Gods opper-bestiering geheerscht hadden. Vergel. Kol.1.16,17. Philip.2.9,10,11.

Ende aen de starken sal hy den roof uytdeelen. De vervulling hier van staet Efes.4.8: Als hy opgevaren is in de hoogte, heeft hy de gevangenis gevangen genoomen, en heeft aen de menschen gaven gegeven. Als mede Koloss.1.16, de zin is: van den buyt en groote heerlijkheyt / dewelk hy van my ontfangen sal / (seyt de Heer) sal hy eerst aen de machtige Engelen / en daer na aen de machtige menschen / dat is aen de Kooningen en Vorsten / en ten laetsten ook aen zijn heyligen een seker deel van de heerschappy over de volken uytdeelen. Het woordje eth, 't welk wel eygentlijk met beteekent / en het welk anderen hier stellen / by het woord starken, in plaets van aen, het welk wy gebruyken / schiet dikmaels over / als Jer.2.37. 1 Kon.15.23. Ezech.6.9. Somtijds word het voor aen genoomen / als Levit.13.49. Job 26.4. Levit 16.15. 1 Kon.6.31. 1 Sam.22.14.

Voor dat hy zijn ziel in de dood heeft uytgestort. De zelfde zin is Philip.2.9, 10,11 uytgedrukt. Dit is de beweegende oorzaek van die groote vergelding / met andere woorden als te vooren vers 11 en elders uytgedrukt.

En voor dat hy met de zondaers getelt is geweest. En omdat hy Gods wil gehoorzamende / zich als een zondaer heeft laten handelen / en als een misdadige neffens de moordenaers zich heeft laten dooden. Vergel. 2 Kor.5.21. Gal.13.3

Ende veeler sonden gedragen heeft. En de mishandeling en godloosheyt van veelen tegen hem geduldelijk sal verdragen of uytstaen. Want hy gaet voort in het beschryven van Christus lijdzaemheyt.

Ende voor de overtreeders sal bidden. Dat is/en noch daer-en-boven God voor die boose menschen / dewelken hem dus sullen beleedigen / en dat op dien selfden tijd als sy dat allermeest doen sullen/ bidden sal/ dat hy namelijk haer in haer sonden niet zouw laten versmooren; maer noch grooter geleegentheyt van bekeering / na zijn opvaert ten Hemel zouw beleeven laten. In welk gebed hy van God verhoort is geworden.

Doch opdat de eenvoudigen, het stuk van de voldoening Christi, van welk Socinus in zijn Lessen wijdloopiglijk handelt, te lichter souden konnen begrijpen, soo hebben wy hier het volgende kort bewerp achter aen gevoegt.

Korte

Korte Verklaring van het Stuk der

VERLOSSING,

Die eensdeels door *Christus* geschied is, anderdeels noch vorder aen de Geloovigen, soo dooden als levende, sal voltrokken worden.

CHristus heeft den wille sijns Vaders voldaen / welke was / dat hy sijn allervolmaektste Godsdienst (voor de laetste tijden bewaert / bestaende in de allerheyligste gebooden / ende alleruytnemenste beloften van vergeevinge der sonden / ende meede-deeling des H. Geests aen den geloovigen / met toedieninge van een eeuwig zalig leven aen de gene die tot den eynde toe in des selfs gehoorsaemheyt souden volherden) den menschen van Gods wegen verkondigde / den selven als een voorganger bewandelde / en door zijn bloed dat nieuw genadig Verbond / daer in die Godsdienst begreepen was / bevestigde. En dese gehoorzaemheyt heeft God van * hem geeyscht als een voorgaende conditie / op welke hy hem / en niet anders / tot soo grooten heerlijkheyt wilde verheffen / dat aen hem het gantsche menschelijke geslacht / midsgaders * de Engelen soude hangen / hem ten dienst staen / als den Oppersten Vorst in Hemel en Aerde / met de allerhoogste macht begaeft / om (als Opperste Stad-houder Gods / en Rechter over levende ende dooden) all' het gene te vooren gesegt is / selfs krachtelijk uyt te voeren / soo tot eeuwige behoudenis van de oprechte geloovigen / als tot verderving van die gene die den Euangelio ongehoorzaem souden zijn. Een yegelijk dan die dit Verbond / ('t welk door hem eerst als een Profeet / en daer na toen hy om zijn bloedige gehoorzaemheyt tot een Opperste Koning en Priester verhoogt was / door sijne gezanten aen de menschen is verkondigt) met een oprecht geloove aenneemt en belijd / die word om niet uyt enkele genade gerechtveerdigt / met God verzoent / en tot zijn kind verkooren en aengenoomen: In welke rechtveerdigmaking / verzoening en kintschap / hy meer en meer verhoogt / bevestigt en verseekert word / door het dadelijk beleeven der gebooden Christi Jac.2.21,22,23. 2 Kor.5.18,19,20. 2 Pet.1.5,6,7,8,9,10. Hoe verre nu dit dadelijk beleeven moet uytgestrekt worden / daer van siet het 26 kapittel van Socini Theologische Lessen. Om de geheele zaek dan als in een kort sommier te begrijpen / soo is 't als of God op dese of diergelijke wijse / Christum hadde aengesprooken. Gy sult sulke en sulke zaken leeren / doen en lijden / en dan sal ik u voor uwe gehoorzaemheyt tot de allerhoogste macht en heerlijkheyt uyt genade verheffen / soo dat de Engelen selfs u sullen onderworpen zijn / en sal alsoo door u de volkeren die den

* Luc.24.26. Joh.12.23,24. Filip.2.9. * Koloss.1.16,17,18.

Euan-

Euangelio ongehoorsaem zijn / soo doode als leevende / met een eeuwige straffe veroordeelen: doch die uyt de selve in u gelooven / van de slavernye des duyvels / heerschappye der sonde en van de eeuwige verdoemenisse verlossen / en aen u overgeven tot een eygen verkreegen volk / om te zijn haer Hooft / Heer / Rechter en Behouder / van welken sy het eeuwige leven met alles wat tot het selvigen van nooden is / te verwachten hebben. Even gelijk God tegen de Opper-priester des Ouden Verbonds gesegt heeft / gy sult sulke en sulke ceremonien / offerhanden en gebeeden doen / en dan sal ik u en het volk / alle de sonden van zwakheyt en onwetenheyt / die sy dit verleeden jaer gedaen hebben / tot soo verre genadelijk vergeven / datse om deselfden het uytterlijke Burgerschap Israëls niet onwaerdig sullen geacht worden.

EYNDE.

wige
ernpe
e ver-
haer
n met
n ge-
y sult
u n en
eeden
lfden
den.

en by
n mee-
n wor-
t nien
en dat
. Als
ndere
met de
. Dat
moet/
mensch
eligie
en is/
en de
erkoo-
e din-
ensien
estina-
datse
as een
nandt
onge-
doen
oelen
sullen
er niet
w' ge-

haete
erisch
regi-
t van
emoe-
ht aen
door

dlingen,
18.1.40.
door dat
ch, een,
erstaen.
leest het
id. 1.40.
id. 1.34.

1722 den 21 maart f m: - : -

250

45

a